

ТЕМА 5. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1. Юридична відповідальність

2. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів

3. Адміністративно-правова характеристика корупційних правопорушень

1. Юридична відповідальність

Відповідальність – загальносоціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення смислу і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи.

Юридична відповідальність — це передбачений чинним законодавством обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних благ (особистого, майнового або організаційного характеру) за вчинене правопорушення.

Ознаки юридичної відповідальності такі:

1. Опирається на державний примус у формі каральних і правовідновлюючих (компенсаційних) способів.

2. Виражається в обов'язку особи зазнавати певних втрат – позбавлення конкретних благ особистого (позбавлення волі, посади та ін.), організаційного і майнового характеру (конфіскація майна, штраф) за свою вину, тобто нести

кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, що не існував до правопорушення.

3. Настає лише за вчинені або вчинювані правопорушення у разі встановлення складу правопорушення. Ця вимога є обов'язковою при покладанні кримінальної або адміністративної відповідальності. Суб'єктом юридичної відповідальності може бути лише особа (фізична або юридична), винна в порушенні правових розпоряджень.

4. Здійснюється компетентним органом у суворій відповідності з законом, а саме – з санкціями норм права, якими встановлюються вид і міра покарання. Юридична відповідальність є реалізацією санкції правової норми в конкретному випадку стосовно конкретної особи.

5. Здійснюється в ході правозастосовної діяльності за дотримання певного процедурно-процесуального порядку і форм, встановлених законом (цивільним процесуальним і кримінально-процесуальним законом про адміністративні правопорушення). Поза процесуальною формою юридична відповідальність є неможливою.

Частиною першою ст. 65. Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень передбачено такі види юридичної відповідальності: а) кримінальна, б) адміністративна, в) цивільно-правова, г) дисциплінарна.

Кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених санкцією статті КК обмежень особистого, майнового, або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вирок суду і покладаються на винного спеціальними органами держави.

Ознаки кримінальної відповідальності, що відрізняють її від інших видів відповідальності:

1) Кримінальна відповідальність становить собою реальну взаємодію спеціальних органів держави і особи, визнаної винною у вчиненні злочину.

2) Кримінальна відповідальність – це вид державного примусу, це осуд злочинця і його діяння вироком суду, а також покладення на винного додаткових позбавлень і обмежень.

3) Вид і міра обмежень особистого (позбавлення волі), майнового (штраф) або іншого характеру визначені тільки у КЗ, перш за все у санкції статті КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин.

4) Застосування таких обмежень завжди носить вимушений, а не добровільний характер. Застосування таких обмежень є обов'язком держави.

5) Кримінальна відповідальність можлива лише за вчинення злочину. Вчинення злочину виступає підставою Кримінальної відповідальності.

Під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення, що за своїм характером не тягне за собою відповідно до чинного законодавства кримінальну відповідальність.

Підставою для адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення. Питання порядку застосування адміністративної відповідальності регулюються Кодексом України про адміністративні правопорушення. До порушників застосовуються адміністративні стягнення (попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, конфіскація, позбавлення спеціального права, громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт). Виняток передбачений ст. 21 КпАП, згідно з якою орган, уповноважений розглядати справи про адміністративні правопорушення, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення і особи правопорушника може звільнити його від адміністративної відповідальності, передавши матеріали на розгляд громадськості для вжиття заходів громадського впливу. Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути фізичні особи, які досягли 16-річного віку. Законодавством встановлено

певні обмеження адміністративної відповідальності для неповнолітніх, службових осіб, іноземців, які згідно з міжнародними договорами користуються імунітетом щодо адміністративної юрисдикції в Україні. На відміну від кримінального правопорушення за адміністративне правопорушення не передбачено позбавлення умовних прав.

Цивільно-правова відповідальність – установлена законом реакція держави на цивільне правопорушення, що виявляється в позбавленні особи певних цивільних прав чи накладенні на неї обов'язків майнового характеру. Вона є однією з форм державного примусу, оскільки пов'язана з застосуванням санкцій майнового характеру, спрямованих на відновлення порушених прав і стимулювання нормальних ринкових відносин, і полягає у стягненні неустойки, штрафу або пені.

Підставами для цивільно-правової відповідальності є: наявність майнової шкоди (у грошовому виразі – майнових збитків); протиправність поведінки (дія чи бездіяльність); вина; причинний зв'язок між збитком і протиправною поведінкою.

Дисциплінарна відповідальність – це один з видів юридичної відповідальності, яка полягає в обов'язку працівника відповідати перед власником або уповноваженим ним органом за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права. Для окремих категорій працівників законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути застосовані й інші види дисциплінарних стягнень.

Слід розмежовувати види дисциплінарної відповідальності – загальну та спеціальну.

Загальна дисциплінарна відповідальність настає на підставі норм Кодексу законів про працю (КзпП) і правил внутрішнього трудового розпорядку та поширюється на більшість працівників.

Спеціальна дисциплінарна відповідальність встановлена для вузького кола працівників. Її суб'єктом є працівник, який несе дисциплінарну

відповідальність за спеціальними нормативно-правовими актами: статутами, положеннями, законами; передбачає застосування специфічних заходів дисциплінарного впливу. Така дисциплінарна відповідальність обумовлена двома чинниками: по-перше, специфікою трудових функцій, що виконують працівники; по-друге, особливо тяжкими наслідками, які можуть настати в результаті невиконання чи неналежного виконання покладених на них трудових обов'язків. Найхарактернішими рисами спеціальної дисциплінарної відповідальності є такі: обмежена сфера та коло суб'єктів її застосування; специфічні заходи дисциплінарного впливу (зазвичай більш жорсткі стягнення); визначене коло суб'єктів, які можуть її застосовувати; особливий порядок накладення та оскарження дисциплінарних стягнень; наявність спеціальних нормативних актів.

Таким чином, спеціальна дисциплінарна відповідальність – це окремий вид дисциплінарної відповідальності чітко визначених суб'єктів, які за вчинений дисциплінарний проступок можуть залучатися в межах спеціальних нормативних актів до більш жорстких заходів дисциплінарного впливу з особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарних стягнень.

Особливістю дисциплінарної відповідальності державних службовців є те, що на відміну від кримінальної і адміністративної відповідальності, чинне законодавство не передбачає переліку посадових проступків, за які, власне вона й наступає. Це зумовлено надзвичайною різноманітністю таких проступків. Питання щодо наявності чи відсутності посадового проступку у кожному конкретному випадку вирішує керівник державного органу, виходячи із обставин конкретної справи.

2. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів

За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, притягаються до кримінальної відповідальності.

Згідно зі змінами, внесеними до Кримінального кодексу України, запроваджено новий термін «корупційні злочини».

Корупційними вважаються злочини, передбачені частиною другою статті 191, частиною другою статті 262, частиною другою статті 308, частиною другою статті 312, частиною другою статті 313, частиною другою статті 320, частиною першою статті 357, частиною другою статті 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368-370 Кримінального кодексу України.

Такі зміни до закону про кримінальну відповідальність викликані необхідністю імплементації норм міжнародного права (як відомо Україна ратифікувала Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією 1999 р., Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією 1999 р., Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 р.).

Національна система корупційних злочинів, подібна до визначеної Конвенцією ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р., яка включає: 1) підкуп національних державних посадових осіб; 2) підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій; 3) розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; 4) зловживання впливом; 5) зловживання службовим становищем; 6) незаконне збагачення; 7) підкуп у приватному секторі; 8) розкрадання майна в приватному секторі; 9) відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Корупційні злочини за чинним КК України, можна поділити на два умовних види:

а) злочини вчинені шляхом зловживання службовим становищем (частини 2 ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 410, ч. 1 ст. 357 КК);

б) та окремі злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг й злочин проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст.ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368-370 КК).

Такі два види корупційних злочинів систематизувати за одним критерієм неможливо.

Об'єднання усіх корупційних злочинів можливе за іншим критерієм – за родовим об'єктом:

- 1) корупційний злочин проти власності (ч. 2 ст. 191 КК);
- 2) корупційний злочин проти громадської безпеки (ч. 2 ст. 262 КК);
- 3) корупційні злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ч. 2 ст.ст. 308, 312, 313, 320 КК);
- 4) корупційні злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 354, ч. 1 ст. 357 КК);
- 5) корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 364, 364-1, 365-2, 368–370 КК);
- б) корупційний злочин проти встановленого порядку несення військової служби (ч. 2 ст. 410 КК).

Така класифікація є узагальнюючою (містить всі прояви корупційних злочинів) та має істотний єдиний критерій (родовий об'єкт злочину).

3. Адміністративно-правова характеристика корупційних правопорушень

Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією передбачена главою 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією», а саме:

1. Стаття 1724 КУпАП «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності».

2. Стаття 1725 КУпАП «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків».

3. Стаття 1726 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю».

4. Стаття 1727 КУпАП «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів».

5. Стаття 1728 КУпАП «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень».

6. Стаття 1729 КУпАП «Невжиття заходів щодо протидії корупції».

7. Стаття 18846 «Невиконання законних вимог (приписів) Національного агентства з питань запобігання корупції».

Зазначимо, що хоча адміністративно-юрисдикційна діяльність, в тому числі органів внутрішніх справ, щодо адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією здійснюється за загальними правилами провадження у справах про адміністративні правопорушення, існують певні особливості адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

По-перше. Суб'єктами відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією є спеціальні суб'єкти. Їх перелік

визначено відповідними статтями КУпАП із посиланням на статтю 3 Закону України «Про запобігання корупції», в якій наведені суб'єкти, що несуть відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією.

По-друге. За загальним правилом, відповідно до ст. 38 КУпАП, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, за винятком випадків, коли справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду (судді). Що стосується правопорушення, пов'язаного з корупцією то стягнення може бути накладено протягом трьох місяців з дня виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення.

По-третє. Кодексом України про адміністративні правопорушення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією передбачені три види стягнень: штраф, конфіскація та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

По-четверте. Відповідно до ст. 255 КУпАП протоколи у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією мають право складати:

- уповноважені особи органів внутрішніх справ;

- прокурор.

По-п'яте. Для всіх категорій справ про адміністративні правопорушення КУпАП (ч. 1 ст. 257) встановлює, що протокол надсилається органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення, не зазначаючи при цьому терміну, протягом якого це необхідно здійснити. Виняток становлять адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією разом з іншими матеріалами у

триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

У разі вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією службовою особою, яка працює в апараті суду, протокол разом з іншими матеріалами надсилаються до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, одночасно з надісланням його до суду надсилає прокурору, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

По-шосте. Розгляд справ про вчинені адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією віднесено виключно до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (ч. 1 ст. 221 КУпАП).

По-сьоме. При розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені статтями 172-4 – 172-9 КУпАП присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою. У разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом внутрішніх справ (міліцією) піддано приводу.

По-восьме. Строк розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією є загальним – 15 днів з дня одержання судом (суддею), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією та інших матеріалів справи. Але КУпАП передбачено випадки, коли строк розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією може зупинитися. Суд може зупинити строк розгляду справи у разі, якщо особа, щодо якої складено протокол про

адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відраженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

По-дев'яте. Під час провадження по справі про вчинене адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою (ст. 250 КУпАП).

По-десяте. Постанова суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією у триденний строк з дня набрання нею законної сили направляється відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, державному чи виборному органу, власнику юридичної особи або уповноваженому ним органу для вирішення питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, усунення її згідно із законодавством від виконання функцій держави, якщо інше не передбачено законом, а також усунення причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення.